

PÉTER LÁSZLÓ

Móricz Zsigmond sövényházi levelezőtársa

Móricz Zsigmond a Kelet Népe szerkesztője címmel, *Levelek I.* alcímmel, Tasi József gondozásában, a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában, 1981-ben jelent meg az írónak 1939 és 1942 közötti levelezése. Ebben először 1939. december 21-i kelettel találkozunk Berényi Imre nevével. Belőle világosan kitűnik, hogy ez első levele Móriczhoz, hiszen azzal kezdte: a Független Magyarországból értesült, hogy a Pesti Napló megszűnése után Móricz a Kelet Népe főszerkesztője lett. „Miótán engem – írta – az »életbeli állásfoglalás« érdekelt eddig is, bár Féja Géza útján hallottam a K. N.-ről, jelentősnek nem láttam a K. N.-t, de most, hogy Mltsgd [Méltóságod!] vezeti, mindenesetre ki fog emelkedni a kavargó hullámokból – csak nagyon ki ne emelkedjen –, így szeretném megrendelni a füzetet, illetve folyóiratot. – Úgy azonban, hogy valami kedvezményes áron járna, mert a »falukutatás« már rég a lét-minimumra szorított. – Most is 4 ügyvéd nyomta a szuszt belőlem. Ha lehetne, a Mltsgd beköszöntő cikkét szeretném elolvasni.”

Berényi Imre (1872–1947) orvos és gyógyszerész tanulmányait Kolozsvárt és Budapesten végezte. Ha rosszul vizsgázott az egyik egyetemen, ment a másikra: „ha Pesten volt bűdös a levegő, Kolozsvárra mentem s viszont” – vallotta meg Móriczknak. Sövényházára a húszas évek elején került, a mai, történetietlen nevén, Ópusztaszerre.⁵⁷ 1932-ben a Tóhajlat u. 139. sz. telken épített házat, gyógyszerertárral. Jelenleg az Árpád vendéglő van a helyén. Gyógyfüveket termeltetett, begyűjtött, földolgoztatott, árusított. A gyógyfüvek specialistája, teával gyógyított. 1937-ben a gyógyszerertári jogát Lakatos Antalnak adta át.

Nagybátyja volt idősebb Kristó Nagy István gyógyszerésznek, Kristó Nagy István (*1921) gyógyszerész, író, irodalomtörténész, szerkesztő apjának.⁵⁸ Alakját már életében mindenféle, „mosollyal kísért” mendemonda övezte.

A családi legendárium szerint már a század elején autóval járta be Európát. Mikor Monte Carlóba vártak valamiféle Cirill (?) herceget, ő előbb futott be kocsiján, s előkelő megjelenése láttán őt fogadták orosz hercegként, amit ő kellő méltósággal fogadott.

Közéleti tevékenysége során meglehetősen bőbeszédűen fejtegette nézeteit. Valamiféle ülésen az elnök, ismervén szokását, fölszólította, hogy véleményét röviden fejtse ki. Mire ő csak ennyit mondott: „Röviden? Az indítvány hülye.” E valóban lakonikus fölszólalásáért párbajoznia kellett.

⁵⁷ Dr. Bóna Endre főorvos 1996. máj. 13-i leveléből. Köszönöm fáradozását.

⁵⁸ Kristó Nagy István: Jött a sövényházi orvos. Csongrád Megyei Hírlap, 1989. dec. 2.

„Talpig úriember volt – jellemezte Kristó Nagy István –. mégpedig régi receptek szerint. Nemcsak elegánsan öltözködött, monoklit is hordott, ami már a húszas években valamiféle arisztokratikus jelvény szerepét töltötte be. Érthető, hogy Sövényházán, amely a Pallavicini-birodalomhoz tartozott, ő volt az őrgróf és családja házi orvosa.” Bizalmas családi körben elmesélte, hogy a közismerten legitimista őrgróf egy legelőt azért tart fenn, hogy Ottó királyfinak, ha jön elfoglalni trónját, legyen hol repülőgéppel leszállania...

Móriczhoz írt levelében nem véletlenül emlegette Féja Gézát. Kristó Nagy István magától Féljától hallotta, hogy a *Viharsarok*nak a Pallavicini-uradalomról írt fejezetéhez Berényi Imrétől kapta a legtöbb adatot. „A cselédemberek, kisparasztok nem mertek beszélni, Berényi azonban mindent tudott, s minden el is mondott.” Az őrgróf pedig törte a fejét, honnan vette Féja a bizalmas adatokat. Berényi doktorra nem gyanakodott. Féja D. J. betűjegyekkel hivatkozott egy cseléd adatközlőjére is: a „paraszti népvészért”, Dékány Jánost (?–1945) üldözte is az uradalom és a hatalom.⁵⁹

„Az uradalom népének nyomorúságos élete, amit mint orvos-gyógyszerész igazán közelebbről látott, s a kastély világa között órlódva, hallgatag lázadóként töltötte kietlen napjait” – folytatta jellemzését Kristó Nagy István. „Ivott tehát, a kelleténél is többet.”

Ez némileg a Móriczsal folytatott levelezésében is tükröződik. 1940. február 17-i második leveléből kiderül, hogy Móricz elküldte neki a Kelet Népe 1. és 4. számát. Berényi reklamáta a hiányzó 2. és 3. számot. Elismeréssel nyugtázta a kapottakat. „Fogalmam sem volt, hogy magyarban is van ilyen nemes gondolkodású írás, ennyire klasszikus színvonalon, mely a magyar nép érdekeit védeni nemcsak akarja, de tudja is.” „A »paraszt-írók« isteni zamatúak, kár, hogy lírikusak.” Terjedelmes beszámolójában megírta Móricznak, hogy amerre megfordult, önkéntes propagátora lett a Kelet Népének.

„Engem elneveznek querulánsnak, paralitikusnak, iszákos, ingyenföld-osztó apostolnak, s minden előkészület megvan arra, hogy miután anyagilag tönkretettek (csak most 20 ezer P-be került az államnak ez a móka), most már fizikailag semmisítsenek meg. Éppen ezért óvatosan egészségemre vigyázok, dühömben tovább fogok élni tán, mint kelene.”

Berényi doktor, Móricz szociográfiai érdeklődését ismerve, érdekes gazdasági-társadalmi adatokat közölt vele. Megírta például: amikor Pallavicini Alfonznak (1883–1958) jelentette, hogy házában helyet ad a gazdakörnek, az őrgróf „magából kikelve, rákvörösen ordította: nem akarom, nem engedem!” „A grófok bőre a rinocérosz bőre, két lábon járó jéghegyek...” Az uradalom a helyi munkaerő letörésére rendszeresen ruszinokat hozat: „olcsó munkaerőt szimatolnak”. Elítélte a tanítókat, amiért pár hold kedvezményes bérföldért, néhány köbméter tűzifáért „az uraság kutyái”. De rámutatott a lehetetlen iskolai viszonyokra is: „50–80 gyereket, ha akarna, sem tudna tanítani”. Református, de ötven éve nem volt templomban – árulta el.

Móricz válaszai, úgy látszik, nem maradtak meg. Hosszabb szünet után 1941. november 15-én szerkesztői üzenetben írta Berényi Imrének: „Már régen nem kaptam szokott kedves és kemény leveledet. Igaz, most szelídnek kell lenni, aki élni és írni akar.” Hosszabban pedig 1942. újév napján. Arra sürgette levelezőtársát, hogy részletesebben írja meg emlékeit, amelyeket korábbi levelében fölillantott. Ebből idézett is Móricz: „Végze-

⁵⁹ Tamasi Mihály: Hogyan élnek ma? Akik „pereskedtek” az őrgróffal. Csongrád Megyei Hírlap, 1958. júl. 13.

tem mindig az volt, hogy a paraszt[tal] és a gróffal éltem, a középosztályt így jóformán azt se[m] tudtam, ma sem igen, hogy létezik.” „Igaz, hogy a mágnások kölcsönüzleteiről fantasztikus dolgokat tudtam meg; a legköszívűbb zsidóból, örményből úgy fejték a pénzt, mint Mózes a sziklából a vizet.”

Móricz ekkor közölte a Kelet Népében folytatásokban Tolnai Lajos regényét, *A nemes vért* (1882). Berényi erre újságolta el Móriczknak, hogy ő még akkor került Kolozsvárra, 17 éves korában, tehát – számításom szerint – 1889-ben, amikor *A nemes vér* alakjai „még ott mozogtak”. Móricz ennek a kornak földidézését várta Berényitől. „De Ti, akik még emlékeztek a korra, írjátok meg Tolnaihoz illően és méltóan annak a világnak élmény-émlékeit.” „Leveleidet gondosan összegyűjtöm, ezek valamikor gazdag forrása lesznek a magyar sors útjának.”

Móricz panaszkodott Berényi Imrének: fáradt, beteg, aznap jött ki a kórházból, s az orvosok három hónapi pihenést javasoltak számára. Zárójelben tette hozzá: „mintha az író egy napot is pihenhetne, mikor állandóan magával hordja a teljes irodát, sőt az egész üzemet és a magyar sorsot!” Idézett még egy mondatot Berényi leveléből: „Szerintem nincs paraszt és úr, csak tanult és tanulatlan ember van.” S Móricz sokat sejtetően hozzátette: „De amiket ehhez az axiómához fűzöl, sajnos, légköri zavarok miatt az antenna most nem adhatja le.”

Ezzel a bekezdéssel ért véget Móricz és Berényi doktor levélváltása:

„Annyi levél van itt az asztalon, aminek nyomdafestéket kellene látnia, hogy »a kövek is kiáltanak«. Többet mondanak, mint amit én hozzáfűzhetek. Remélem, lesz még több papír is, meg több életkedv bennem. Különben vannak dolgok – hogy mondta az ecceri színigazgató? –, amiket csak jól szabad megírni, sőt egyáltalán nem is lehet megírni: és mégis meg kell írni?”

Ha Berényi Imrének más szerepe nem lett volna is, mint hogy Móriczból ezeket a valóságokat – halála előtt bő fél évvel – kicsiholta, már megérdemelte, hogy alakját földidézzük.